

Η Θεοκρατία στο Βυζάντιο

Αφορμή για τη δημοσίευση αυτή είναι το άρθρο του Μύρωνα Ζαχαράκη, υποψήφιου διδάκτορα φιλοσοφίας σήμερα, δημοσιευμένο στο “βιβλιοδρόμιο” της εφημερίδας τα Νέα, 29-30/10/2022 σελ. 6, και μέχρι στιγμής μόνο στην έντυπη του έκδοση, βασισμένο στο βιβλίο του Βυζαντινολόγου Αντώνη Ε. Καλδέλλη και με τίτλο του άρθρου “Ήταν το Βυζάντιο θεοκρατία;”. Στη δημοσίευση αυτή ο Ζαχαράκης μεταφέρει τις ιδέες του Καλδέλλη, ο οποίος προσπαθεί να μας πείσει ότι το Βυζάντιο, αυτό που ονομάζουμε σήμερα την Ανατολική Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία, δεν ήταν θεοκρατικό αλλά μια πολιτειακή μοναρχία. Μάλιστα, χρησιμοποιεί και τον όρο *res publica* από τον ορισμό του Rousseau για να μας πείσει ότι ο μονάρχης είχε το λαϊκό έρεισμα για να κυβερνήσει.

Μάλιστα, σύμφωνα με αυτό, στο βιβλίο του «*The Byzantine Republic: People and Power in New Rome*” (Harvard University Press, 2015) ο Καλδέλλης εξετάζει τον βυζαντινό ρεπουβλικανισμό, δείχνοντας ότι, αντίθετα με την παραδοσιακή θεώρηση που θέλει το ρωμαϊκό ρεπουβλικανισμό να εξαφανίζεται κατά τον τρίτο αιώνα, το ρωμαϊκό ρεπουβλικανικό ήθος επιβίωσε και καθόρισε τον τρόπο με τον οποίο οι Βυζαντινοί κατανοούσαν την πολιτεία τους ως *respublica*, δηλαδή κοινά πράγματα. Στο βιβλίο αυτό ο Καλδέλλης ασκεί επιπρόσθετα κριτική στην παραδοσιακή θεωρία περί μονολιθικής και ασφυκτικής θεοκρατικής (ή θεοκεντρικής) μοναρχίας στο Βυζάντιο».

Η αλήθεια είναι ότι για μια αυτοκρατορία που κράτησε τόσο πολύ, είναι λίγο δύσκολο να δώσεις μονολιθικές απαντήσεις και η θεοκρατία του δεν ήταν πάντα η ίδια, από την άλλη έχει πλάκα που σε κάποιες μεμονωμένες ή και χωρίς συνέχεια δραστηριότητες, γίνεται μια προσπάθεια “εκδημοκρατικοποίησης” του Βυζαντίου. Ας δούμε όμως τα χαρακτηριστικά σημεία που καθορίζουν το Βυζάντιο .

Το Βυζάντιο ήταν η φυσική συνέχεια της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας που στα σπάργανά της είχε τους Ρωμαίους Πολίτες στη Ρώμη, τους πρώην Ενεργούς Πολίτες στην Ελλάδα και στις μεγάλες πόλεις της Ανατολής και τους άλλους, που ζούσαν όπως πάντα ως υπήκοοι δηλαδή βασιλέων και αρχόντων, αλλά έχουν και μια στοιχειώδη επαφή με τον πολιτισμό που λέμε σήμερα ελληνορωμαϊκό.

Η αυτοκρατορία δημιουργήθηκε όταν η παλιά ρωμαϊκή δημοκρατία επεκτάθηκε δραματικά και οι στρατηγοί που συνέτειναν σε αυτό απέκτησαν τεράστια δύναμη και εξουσία. Από τις διαμάχες τους προέκυψε ο δικτάτορας αρχικά και τέλος ο αυτοκράτορας. Τι έμεινε από τους παλιούς δημοκρατικούς θεσμούς; Στην Ρώμη απέμεινε η Σύγκλητος (Γερουσία) και το Δίκαιο. Η Σύγκλητος αποτελούταν από τους Ρωμαίους αριστοκράτες που είχαν ακόμα σημαντικό ρόλο και λόγο στην εξουσία (παλαιότερα εκτός από συμβούλιο του βασιλιά αργότερα άρχοντα, είχαν την δημιουργία και τήρηση της νομοθεσίας για λογαριασμό του λαού, αλλά ήταν και αυτοί που πρότειναν τον επόμενο άρχοντα), και φυσικά υπήρχε και ένα πλαίσιο κανόνων, αυτό που λέμε Ρωμαϊκό Δίκαιο. Η έννοια της *res publica* χρησιμοποιούνταν βέβαια ακόμα, αλλά ήταν μια ρευστή έννοια που σταδιακά έχασε τη σημασία της. Αποδόθηκε από το Καρακάλλα ο θεσμός του Ρωμαίου Πολίτη σε όλους, αλλά σταδιακά χάνει τη σημασία του, ο “πολίτης” δεν είχε να αποφασίσει για τίποτα πέρα από το να λιβανίζει τον αυτοκράτορα και να ζητωκραυγάζει στα θεάματα (δηλαδή να συμπεριφέρεται σαν όχλος πάλι).

Μια νέα δύναμη αναδείχθηκε οι Πραιτοριανοί. Δηλαδή οι πρώην σωματοφύλακες των στρατηγών επί Δημοκρατίας, που εξελιχθήκαν σε ανώτερους στρατιωτικούς οι οποίοι έδρευαν στο Πραιτώριο και που έλεγχαν τον στρατό και τις πληροφορίες και συχνά ανέβαζαν ή κατέβαζαν αυτοκράτορες. Η κληρονομική διαδοχή ακόμα δεν υπήρχε, με αποτέλεσμα να υπάρχει έντονο παρασκήνιο και διαμάχες ανάμεσα στην Σύγκλητο και τους Πραιτοριανούς για το ποιος θα πρέπει να κυβερνήσει. Το δίκαιο φυσικά είχε συνέχεια, αλλά έφυγε από τα χέρια της Συγκλήτου και πήγε στα χέρια του αυτοκράτορα. Είχε ο λαός κανέναν λόγο σε αυτό; όχι φυσικά.

Είναι προφανές ότι ο κάθε μονάρχης που ανελάμβανε, υποσχόταν ότι θα έκανε το καλύτερο για τον λαό του και φυσικά ήθελε την λαϊκή υποστήριξη και αρεσκόταν στις επευφημίες του πλήθους που του άρεσαν τα βίαια θεάματα. Η έννοια “άρτος και θεάματα” που προσέφεραν τα αμφιθέατρα, οι ιπποδρομίες και οι μονομαχίες, δείχνει την προσπάθεια του κάθε αυτοκράτορα να έχει ένα φιλολαϊκό προφίλ, σήμερα συχνά το λέμε λαϊκισμό. Αυτό έγινε και στα νεότερα ολοκληρωτικά καθεστώτα, το ίδιο ακριβώς μοτίβο. Αυτό δεν σημαίνει ότι ο λαός είχε λόγο ή την

δύναμη με κάποιο τρόπο να αλλάξει καθεστώς ή πρόσωπο και όταν μιλάμε για λαό σε τι αναφερόμαστε; Μόνο σε αυτούς που μαζευόντουσαν στο αμφιθέατρο της Ρώμης και επευφημούσαν ή όχι τον αυτοκράτορα. Υπήρχαν ακόμα οι τοπικές βουλές των πόλεων, δηλαδή οι αριστοκράτες των άλλων μεγάλων πόλεων, κατάλοιπο της Ελληνιστικής Περιόδου, αλλά αυτές ασχολούνταν με τοπικά θέματα. Όταν υπήρχαν προβλήματα συνεδρίαζαν και έστελναν τα αιτήματά τους στον αυτοκράτορα και άλλα επιλυόντουσαν άλλα όχι. Ακόμα και αν αντιδρούσαν για κάποιο λόγο, όπως οι κάτοικοι της Αντιοχείας για παράδειγμα στον Ιουλιανό, είχε καμία πολιτική επίπτωση; Όχι φυσικά.

Το Βυζάντιο λοιπόν συνέχισε αυτή την λογική, αλλά έχουμε κάποιες αξιοσημείωτες αλλαγές.

Η Σύγκλητος αποκτά τοπικό χαρακτήρα για την Ρώμη μόνο και δημιουργείται από τον Μέγα Κωνσταντίνο νέα Σύγκλητος στην Κωνσταντινούπολη. Ταυτόχρονα και στην πάροδο του χρόνου, αποκτά διακοσμητικό χαρακτήρα, και τον θεσμό αυτόν απολαμβάνουν όσοι αξίζουν κάποιο τιμητικό τίτλο από τον αυτοκράτορα. Εν ολίγοις η Σύγκλητος ελέγχεται από τον αυτοκράτορα και δεν έχει πλέον θεσμικό χαρακτήρα. Οι πραιτοριανοί επίσης διαλύονται πάλι από τον Μέγα Κωνσταντίνο, για να περιορίσει την δύναμη των μικρότερων στρατιωτικών. Οι τοπικές βουλές των πόλεων πρακτικά διαλύονται από την Πρώιμη Περίοδο του Βυζαντίου και κυρίως από τον Ιουστινιανό που κατάργησε πλήρως την οικονομική αυτοτέλεια των πόλεων. Πλέον οι πόλεις εξαρτώνται απόλυτα από την Κωνσταντινούπολη και από τις διαθέσεις του αυτοκράτορα. Αυτό σημαίνει ότι ο Ενεργός Πολίτης της δημοκρατίας έχει μετατραπεί πλήρως σε δούλο του αυτοκράτορα, και ότι όλες οι άλλοτε ακμαίες και σφύζουσες από ζωή πόλεις, μπαίνουν σε ύφεση προς χάρη της Κωνσταντινούπολης. Μέχρι τον 7^ο αιώνα ελάχιστα θα μείνουν σε αυτές για να θυμίζουν το ένδοξο παρελθόν τους. Όλα τα δημόσια κτήρια θα εξαφανιστούν και το μόνο δημόσιο κτήριο που αποκτά σημασία είναι η εκκλησία και η πλατεία γύρω από αυτήν. Σε κάποιες μεγάλες από αυτές θα παραμείνει ο Ιππόδρομος. Το “άρτον και θεάματα” δεν τον ξεχνούν εύκολα.

Ποια είναι η νέα δύναμη που εμφανίζεται; **Η Εκκλησία.**

Η λατρεία του αυτοκράτορα που ξεκίνησε από τον Δέκιο σαν το χαρακτηριστικό γνώρισμα της εμπιστοσύνης των κάποτε Ρωμαίων πολιτών στην εξουσία, αυτή η λατρεία που τόσο πολέμησε η Εκκλησία και πάνω σε αυτή έχει στηρίξει όλο τον μύθο των πολλών χιλιάδων έως και εκατομμυρίων μαρτύρων της, συνεχίζεται με

αλλαγή θρησκευτικού μανδύα από τον Μέγα Κωνσταντίνο και τους επόμενους. Τώρα ο συνδετικός κρίκος θα είναι η ίδια η Εκκλησία. Αυτή θα ομογενοποιήσει τα έθνη και τις φυλές που έχει η αυτοκρατορία σε κάτι νέο και αυτή θα φέρει την ηρεμία και την τάξη στην αυτοκρατορία. Έτσι ίσως έλπιζε ο Κωνσταντίνος.

Αυτό φαίνεται και στην **νομοθεσία**. Αρχικά προμοδοτείται ο χριστιανισμός και έτσι πολλοί πλούσιοι μεταπηδούν οικογενειακώς στην νέα θρησκεία για να απολαύσουν τα προνόμια που έχουν οι επίσκοποι και οι ιερείς. Κτίζονται εκκλησίες με κρατικά χρήματα και χρηματοδοτούνται όλα τα εκκλησιαστικά ιδρύματα, δεσμεύεται ο διάκοσμός όσος δεν καταστράφηκε από τα πλήθη των χριστιανών, των αρχαίων ναών και ακόμα και οι ίδιοι οι αρχαίοι ναοί παραχωρούνται κυρίως στην Εκκλησία. Σταδιακά όλες οι άλλες θρησκείες απαγορεύονται και γίνονται διώξεις, στις οποίες βοηθούν κυρίως άγιοι της Εκκλησίας και όχλοι καλογήρων και λαϊκών. Όλες οι άλλες θρησκείες από τον 6^ο αι. θα απαγορευτούν. Οι επίσκοποι αποκτούν την δικαστική εξουσία των πόλεων και σύντομα κομμάτι της εκτελεστικής και η εξουσία τους μεγαλώνει. Η **παιδεία** που κάποτε ήταν ανεξάρτητη και έκανε αναιμικές προσπάθειες να ανεξαρτητοποιηθεί η φιλοσοφία από την θεολογία, τελικά με νόμους του αυτοκράτορα υποτάσσεται και αυτή στην Εκκλησία. Τα εκκλησιαστικά δικαστήρια γίνονται ισόκυρα των πολιτικών και ενσωματώνονται στην νομοθεσία οι αποφάσεις των Οικουμενικών Συνόδων και ολόκληρα χωρία του Μωσαϊκού Νόμου. Στο τέλος και η **δικαιοσύνη** είναι στα χέρια της Εκκλησίας, οι εκκλησιαστικοί νόμοι ισχύουν σαν πολιτικοί και οι ίδιοι οι πολιτικοί έχουν συχνότατα αναφορές σε θέματα θρησκείας και επηρεάζονται από αυτή. Οι εκκλησιαστικοί νόμοι αυτοί που ισχύουν για όλους ρυθμίζουν όλα τα θέματα που πρέπει να κάνουν οι λαϊκοί όπως λέγονται, με βάση την θρησκεία. Ο παλαιός Ρωμαίος πολίτης και ο Ενεργός Πολίτης της Ανατολής μετατρέπεται σε δούλο του αυτοκράτορα.

Ας επανέλθουμε όμως στην προσπάθεια ομογενοποίησης. Θεωρητικά θα μπορούσε να γίνει, μόνο που η Εκκλησία δεν ήταν μία, αλλά ένα συνονθύλευμα διαφορετικών Εκκλησιών που γρήγορα αντιμετώπισε ο Μέγας Κωνσταντίνος (Άγιος για την Εκκλησία). Έτσι προσπάθησε στην λογική του κυρίαρχου ρεύματός της να την ομογενοποιήσει.

Χρειάζεται την Εκκλησία για την ομογενοποίηση της αυτοκρατορίας, αλλά η ίδια η Εκκλησία ήταν ένα χάος και έπρεπε και αυτό να ομογενοποιηθεί. Το κυρίαρχο ρεύμα της Εκκλησίας, δηλαδή αυτό που είχε τα περισσότερα ερείσματα στην

εξουσία, φυσικά το ήθελε αυτό, αλλά τελικά ποιό ήταν;

Ο ίδιος ο Μέγας Κωνσταντίνος (είπαμε άγιος) τελικά πριμοδότησε στο τέλος τους αρειανούς. Το ίδιο και οι μεταγενέστεροι (με εξαίρεση τον Ιουλιανό που έφερε πίσω όλους τους εξορισμένους), μέχρι τον Θεοδοσίο. Ο Θεοδοσίος πριμοδότησε το άλλο ρεύμα και από τότε η Εκκλησία καθορίζεται κυρίως από το αντι-αρειανικό ρεύμα, αυτό που λέμε σήμερα ορθόδοξο. Φυσικά οι διαμάχες μέσα στην Εκκλησία δεν έπαψαν, και δεν έπαψαν γιατί όλοι στηριζόντουσαν στα ίδια κείμενα, όλοι θεωρούσαν ότι είχαν την απόλυτη αλήθεια και όλοι ήθελαν να κατατροπώσουν τους αντιπάλους τους, και όλοι επίσης ήθελαν να εξαλείψουν την προηγούμενη θρησκεία όπως και τις άλλες (βασικά την εβραϊκή).

Εν ολίγοις στην προσπάθεια της η αυτοκρατορία να αποκτήσει ομόνοια και ομογενοποίηση, πριμοδότησε και ανέδειξε έναν ολοκληρωτικό μηχανισμό, που ήθελε την παγκόσμια πνευματική εξουσία και που για να επιβληθεί έπρεπε να σιγήσουν όλοι οι αντίπαλοί του. Ταυτόχρονα ήταν ένα ρεύμα που βοηθούσε στην προβατοποίηση και τελικά την υποδούλωση πνευματικά και ουσιαστικά του ανθρώπου, σε ένα υποτιθέμενο και μελλοντικό επέκεινα, με σκοπό την ενδυνάμωση της Εκκλησίας αλλά και της εξουσίας.

Η Διοίκηση θεωρητικά είχε το πάνω χέρι. Είναι αυτό που λέμε καισαροπαπισμός. Ο Αυτοκράτορας ήταν το όργανο του Θεού στη γη, άγιος φυσικά και προτύπωση της ουράνιας βασιλείας. Το παλάτι ήταν το "Ιερόν Παλάτιον", ο ίδιος ήταν ιερέας της Εκκλησίας που το μόνο που δεν μπορούσε να κάνει, ήταν να ιεουργεί. Όλοι έπρεπε να τον προσκυνούν σαν να ήταν ο θεός, και φυσικά είχε την απόλυτη εξουσία να κάνει ό,τι ήθελε. Αυτός συγκαλούσε τις Οικουμενικές Συνόδους, αυτός ήταν ο αρχηγός θεωρητικά της Εκκλησίας Υπήρχαν περιορισμοί στην κατά βάση πλέον κληρονομική εξουσία του; Ναι μπορούσε ο στρατός (η Σύγκλητος πλέον όχι), ή κάποιος άλλος δυνατός να αντιδράσει και ειδικά στην Ύστερη Περίοδο είχαμε την κατάληψη της εξουσίας από τους Δυνατούς. Έχει αυτό σημασία για την Εκκλησία; όχι γιατί κάθε εξουσία για αυτήν δίνεται από τον θεό.

Ήταν πάντα έτσι; Όχι. Η ίδια η Εκκλησία αντέδρασε πολλές φορές και απέδειξε ότι είχε την δύναμη και να αλλάξει αυτοκράτορα και να τον υπονομεύσει, και να στρέψει τον λαό εναντίον του. Η μόνη δύναμη που μπορούσε να ελέγχει τον λαό μέσω των ιερέων και των μοναχών ήταν η ίδια η Εκκλησία, και το έκανε τουλάχιστον δύο φορές που η αυτοκρατορία έδειχνε να ξεφεύγει από τη θέληση της Εκκλησίας και τα κατάφερε.

Η πρώτη περίπτωση ήταν η εικονομαχική έριδα που όσο οι αυτοκράτορες δεν αποδεχόντουσαν την θέληση και την ισχύ της Εκκλησίας, υπήρχε συνεχείς δυσαρμονία, και η δεύτερη περίπτωση η προσπάθεια σύγκλισης με την Δύση, που υπονομεύθηκε από την Εκκλησία και τους μοναχούς, με αποτέλεσμα την καταστροφή της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας και την υποδούλωση όλων των Ρωμιών στους Σουλτάνους, με τους οποίους η Εκκλησία είχε από πριν την Άλωση άριστες σχέσεις.

Εκτός αυτού όμως η ίδια η Εκκλησία με την προσπάθεια απομόνωσης ή και διωγμού των αντιπάλων, βοήθησε στην απόσχιση ολόκληρων επαρχιών με δυσαρεστημένους βυζαντινούς στους Πέρσες και στους Άραβες, που έδειχναν πιο ανεκτικοί στους αιρετικούς Βυζαντινούς από τους ίδιους τους Βυζαντινούς.

Ας πάμε στον λαό. **Ο λαός** ήταν ένα συνονθύλευμα εθνοτήτων και γλωσσικών ιδιομορφιών για τον οποίον είναι δύσκολο να μιλήσουμε σαν κάτι το ενιαίο. Μπορούμε να τον δούμε στην δράση του σαν όχλο, υποκινούμενο από θρησκευτικά κυρίως ή άλλα κίνητρα να κάνει καταστροφές. Το μόνο κοινό που απέκτησαν όπως είδαμε υποχρεωτικά, ήταν η θρησκεία και στην επιβολή της πάλι σαν όχλος βοήθησε αρκετά. Τα χαρακτηριστικά που αυξάνονται όσο απομακρυνόμαστε από την Ύστερη Αρχαιότητα, είναι ο αναλφαβητισμός, η θρησκοληψία και η πίστη σε αγίους, θαύματα και μαγανείες.

Έγιναν αρκετές επαναστάσεις τοπικού χαρακτήρα που συχνά εμπλεκόντουσαν και τα θρησκευτικά κίνητρα, και όλες πνίγηκαν στο αίμα. Οι ίδιοι οι αιρετικοί από το ισχύον σύστημα σπρωχόντουσαν στην παρανομία, αφού απαγορευόταν κάθε άλλη θεώρηση πέρα από την επίσημη, έτσι πολλοί αιρετικοί πνίγηκαν επίσης στο αίμα ή αναγκάστηκαν να φύγουν εκτός αυτοκρατορίας, όπως οι νεστοριανοί και αργότερα οι μονοφυσίτες. Ας δούμε μερικά τέτοια θέματα: οι μοντανοί, οι σαμαρείτες και οι εβραίοι, οι αρμένιοι, οι παυλικιανοί σε πολλά επεισόδια, οι βογόμιλοι, οι μονοφυσίτες, ακόμα και οι μουσουλμάνοι Κρήτες που με την βία εκχριστιανίστηκαν.

Υπήρχαν φυσικά και οι ομάδες του Ιπποδρόμου, οι βένετοι που υποστηριζόντουσαν από τους αριστοκράτες (και την Εκκλησία) και οι πράσινοι των λαϊκών στρωμάτων κυρίως μονοφυσιτών που απέκτησαν κάποια πολιτική επιρροή η οποία φάνηκε στην Στάση του Νίκα, εξαφανίστηκε όμως σταδιακά από τον 7^ο αιώνα και μετά. Υπήρχαν επίσης από ένα σημείο και μετά οι συντεχνίες, καθαρά επαγγελματικού χαρακτήρα, που η πολιτική τους δράση ήταν μηδαμινή. Υπήρχαν

επίσης και κάποιες επαναστάσεις που μπορούν πραγματικά να χαρακτηριστούν λαϊκές με πολιτικά αιτήματα χωρίς προφανή θρησκευτικά κίνητρα, όπως η στάση της Θεσσαλονίκης του 390 κ.χ., η Στάση του Νίκα το 532 κ.χ., και οι Ζηλωτές της Θεσσαλονίκης το 1349. Οι δύο πρώτες κατεστάλησαν με δόλο και σφαγή από τον στρατό, με εντολή και ευθύνη δύο αγίων αυτοκρατόρων για την Εκκλησία και η τρίτη με την βοήθεια των Τούρκων και σφαγή φυσικά, που κατέλαβαν την πόλη που φύλαγε υποτίθεται ο Άγιος Δημήτριος και την παρέδωσαν στον αυτοκράτορα Καντακουζηνό, αυτόν που πρωτοέφερε τους Τούρκους στην Ευρώπη για να τον βοηθήσουν και από τότε παρέμειναν μόνιμα. Να θυμίσω ότι ο Καντακουζηνός ήταν και αυτός που έληξε την Ησυχαστική έριδα, την τελευταία προσπάθεια της λογιοσύνης (αυτής έστω που υπήρχε τότε) να επικρατήσει στην Ανατολή η λογική, υπέρ των ομφαλοσκόπων καλογήρων του Άθω.

Βλέπουμε λοιπόν ότι ο λαός δεν είχε καμία δύναμη και εξουσία και ακόμα και σε ακραίες περιπτώσεις, δεν κατάφερε ποτέ να κάνει κάποια αλλαγή, ούτε η δράση του έφερε αλλαγή στο πολιτικό ή νομικό σύστημα. Εν ολίγοις ναι μεν ο αυτοκράτορας κυβερνούσε για το καλό του λαού, αλλά ο λαός όφειλε να υπακούει και υπάκουε. Καμία σχέση με *res publica*.

Ας κάνουμε μια σύνοψη. Έχουμε ένα κράτος μοναρχικό που η Εκκλησία έχει το μεγαλύτερο και σημαντικότερο ρόλο και γίνεται η μεγαλύτερη δύναμη. Ο αυτοκράτορας ως εκλεκτός του θεού κυβερνάει και διοικεί μεν την Εκκλησία, αλλά όταν έρχεται σε ρήξη με αυτή, η δύναμη της είναι τέτοια που τελικά η Εκκλησία βγαίνει κερδισμένη. Εν ολίγοις κυβερνάει μεν, έχοντας μόνιμο έλεγχο από την Εκκλησία δε, σε ότι την αφορά. Η δικαιοσύνη, η παιδεία και ο λαός ελέγχονται σε μεγάλο βαθμό και χρονικά αυξανόμενο έως ολοκληρωτικά από την Εκκλησία.

Πάμε τώρα στον ορισμό της θεοκρατίας:

- 1. Η άσκηση της πολιτικής εξουσίας και η ρύθμιση της κοινωνικής ζωής από φορείς της συγκεκριμένης θρησκείας ή με επίκεντρο αυτούς, η ταύτιση της πολιτικής εξουσίας με την θρησκευτική.*
- 2. κάθε καθεστώς όπου η εξουσία ασκείται με αυτό τον τρόπο.*

Μπαμπινιώτης 2002

(πολιτική) το πολιτικό σύστημα στο οποίο την εξουσία ασκεί η θρησκευτική ηγεσία ως εκπρόσωπος του Θεού και η κοσμική νομοθεσία υποκαθίσταται από

Με τον όρο θεοκρατία (κράτος θεού) εννοείται εκείνο το σύστημα διακυβέρνησης στο οποίο ο θεός ή μια θεότητα θεωρείται ανώτατος άρχων και η διακυβέρνηση γίνεται συχνά από έναν εγκόσμιο άρχοντα, ελέω θεού μονάρχη. Το ρόλο της διακυβέρνησης αναλαμβάνει ενίοτε πέραν του ελέω θεού μονάρχη το ιερατείο της επίσημης θρησκείας του κράτους

Από το Ελεύθερο Λεξικό και από την Καθολική Εγκυκλοπαίδεια. el.wikipedia

Με εξαίρεση τον ορισμό του wiktionary που αναφέρεται αυστηρά σε θρησκευτική εξουσία, όπως δηλαδή είναι σήμερα στο Ιράν. Σε όλες τις άλλες περιπτώσεις το Βυζάντιο εμπίπτει άνετα σε σε αυτό.

Αλλά ακόμα και για την εκτελεστική εξουσία, μπορεί η Εκκλησία να μην είχε την άμεση πολιτική εξουσία, την έλεγχε όμως σε τέτοιο βαθμό που ακόμα και αν κάποιος ύποπτος εμφανιζόταν σαν υποψήφιος αυτοκράτορας, τον έβαζε να υπογράψει δήλωση πίστεως όπως ο αυτοκράτορας Αναστάσιος πριν ακόμα τον στέψει. Αν δε η πολιτική εξουσία προσπαθούσε να υποβιβάσει την Εκκλησία όπως έγινε στην Εικονομαχία και με το Ενωτικό, τότε η Εκκλησία ξεκινάει υπόγεια επανάσταση και τελικά καταφέρνει τον στόχο της.

Το συμπέρασμα νομίζω είναι προφανές. Δεν διοίκησε ποτέ η Εκκλησία απευθείας το Βυζάντιο και με αυτή την έννοια δεν είναι θεοκρατία, αλλά το διοικούσε δια αντιπροσώπου και το έλεγχε σε μεγάλο βαθμό. Στην ουσία είναι η μόνη δύναμη που η θέλησή της περνάει πάντα σε όλο τον βίο του Βυζαντίου και οι αυτοκράτορες αν ήθελαν ηρεμία έπρεπε να τα είχαν καλά μαζί της. Τι να κάνει την εξουσία και τις ευθύνες της η Εκκλησία αφού την είχε ήδη στο τσεπάκι της; Αυτό που έχει ενδιαφέρον είναι ότι αυτά που λέμε σήμερα ολοκληρωτικά καθεστώτα, αντέγραψαν τον τρόπο επιβολής και εξάπλωσης της Εκκλησίας και ελέγχου του κράτους, και με παρόμοιο τρόπο επιβλήθηκαν και κυβέρνησαν. Η Εκκλησία το έκανε χωρίς να κυβερνήσει η ίδια, ελέγχοντας όμως την εξουσία και για αυτό μακροημέρευσε.

Πολύ εύστοχα λοιπόν επέλεξε την συγκεκριμένη εικόνα ο Ζαχαράκης για να κοσμήσει το άρθρο του που συμβολίζει αυτό που ήταν το Βυζάντιο. Ήταν θεοκρατικό και η μόνη δύναμη που επιβίωσε αλώβητη από την καταστροφή του

ήταν η Εκκλησία.

Φιλίστωρ